

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра спорту і спортивних ігор

Дипломна робота (проект)
магістра

з теми: «ФОРМУВАННЯ АВТОРИТЕТУ ТРЕНЕРА В ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ»

Виконав: студент 2 курсу,
групи FKSb1-M17
спеціальності 017 Фізична культура і
спорт

Філь Сергій Якович

Керівник: Стасюк І. І., кандидат наук з
фізичного виховання та спорту, доцент
кафедри спорту і спортивних ігор

Рецензент: Заїкін А. В., кандидат
педагогічних наук, доцент кафедри
фізичної реабілітації та медико-
біологічних основ фізичного
виховання

Кам'янець-Подільський – 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД СТАНУ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ АВТОРИТЕТУ ТРЕНЕРА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	6
1.1 Сутність феномену авторитету як соціального й педагогічного явища.....	6
1.2 Компоненти та критерії професійної діяльності педагога.....	13
1.1.2 Компоненти педагогічної майстерності.....	13
1.2.2 Критерії педагогічної майстерності.....	16
1.3 Складові авторитету тренера.....	22
1.4 Психолого-педагогічні принципи побудови авторитету.....	35
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	42
2.1 Методи дослідження.....	42
2.2 Організація дослідження.....	44
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ОСНОВ АВТОРИТЕТУ ТРЕНЕРА.....	46
3.1 Авторитет тренера в уявленнях спортсменів і тренерів.....	46
3.2 Дослідження рівня сформованості основ авторитету в майбутніх тренерів.....	57
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку суспільства спорт являє собою складне багатофункціональне явище соціальної реальності, що посідає важливе, значиме місце в його фізичній і духовній культурі. Він спрямований не тільки на виявлення й уніфікацію людських можливостей, але і на соціально-суспільний розвиток особистості, яка займається фізкультурно-спортивною діяльністю.

З цієї точки зору особистість тренера, його якості, педагогічна майстерність, культура поведінки і спілкування є вагомими компонентами, що впливають на формування особистості спортсмена. Особливо актуальні вони в дитячо-юнацькому спорті, де закладаються і розвиваються не тільки фізичні здібності людини, але і його моральні, етичні, естетичні та культурні властивості.

У зв'язку із цим авторитет тренера, який розуміється як соціальний складно структурований феномен, що характеризує систему відношень до тренера і який детермінує ефективність вирішення ним професійних завдань, є важливим чинником, що впливає на фізичний і духовний розвиток юних спортсменів.

Великий вклад у визначення структурних компонентів, рівнів розвитку і принципів побудови авторитетних відносин в педагогічній діяльності, у тому числі й навчально-тренувальній, внесли: І. П. Андріаді, Е. І. Ільїн, К. К. Платонов, Т. В. Петровська та ін. [3; 18; 65; 68]. Автори відзначають, що авторитетні відносини будуються на основі професійної компетентності й особистісних якостей вчителя, тренера, його ціннісних орієнтирів, а також на індивідуально-типологічних особливостях учнів.

Виходячи з того, що авторитет тренера – це особлива професійна позиція, яка визначає його вплив на учнів і яка дає йому право приймати рішення, давати поради, найбільш сприятливим періодом формування його

основ є процес професійної підготовки спеціаліста. Саме в цей час студенти знайомляться зі своєю професією, засвоюють необхідні знання, вміння та навички, формують свої уявлення про неї і створюють портрет спеціаліста, до якого буде прагнути в своїй професійній діяльності.

Сформованість у студентів основ авторитету дозволить молодому спеціалісту не тільки ефективно розпочати свою професійну діяльність, але й добитися в ній високих результатів, як у напрямі фізичного вдосконалення юних спортсменів, так і у плані їх навчання і виховання.

Це можливо тільки за умови розвитку у майбутніх тренерів трьох складових сторін авторитету: професійної, особистісної і соціальної.

Аналіз практики професійної освіти у сфері фізичної культури і спорту, що склалася, показує, що в наш час методологічні основи формування авторитету тренера розроблені недостатньо. Це знайшло відображення в таких протиріччях:

- між об'єктивною потребою суспільства у підготовці тренерів зі сформованими основами авторитету і недостатньою теоретичною й практичною розробленістю даної проблеми;

- між необхідністю цілеспрямованого формування у майбутніх тренерів професійного, особистісного і соціального компонентів авторитету й існуючою практикою підготовки тренерів.

Вище зазначені протиріччя й визначили проблему нашого дослідження.

Мета дослідження – виявити рівень сформованості основ авторитету тренера в процесі професійної підготовки.

Завдання дослідження:

- виявити уявлення тренерів і майбутніх спеціалістів з фізичної культури і спорту про ідеальний імідж тренера;

- виявити особливості й зміст авторитету тренера й обґрунтувати критерії й умови сформованості його компонентів;

- виявити психолого-педагогічні принципи побудови авторитету тренера.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки спеціаліста з фізичної культури і спорту.

Предмет дослідження – стан сформованості авторитету тренера юних спортсменів у процесі професійної підготовки.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у визначенні змісту авторитету тренера, виявленні сукупності психолого-педагогічних умов і принципів формування основ авторитету тренера.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що визначений зміст та виявлені сукупності психолого-педагогічних умов і принципів формування основ авторитету тренера дозволить формувати в майбутніх тренерів-викладачів професійний, особистісний і соціальний компоненти на більш високому рівні.

Структура дипломної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 84 сторінках друкованого тексту, ілюстративний матеріал подано у 12 таблицях і в 1 рисунку. У роботі використано 88 літературних джерел.

ВИСНОВКИ

1. Авторитет тренера є провідним чинником ефективності спортивної діяльності юних спортсменів, який визначає вплив тренера на учнів, дає йому право приймати рішення, давати оцінку, давати поради. Його становлення й розвиток можливе тільки в процесі вагової діяльності, через відображення у свідомості суб'єктів діяльності соціальної значимості й цінності тих властивостей особистості тренера, які властиві йому як членові соціальної спільноти і як суб'єкту фізкультурно-спортивної діяльності.

2. При виявленні й порівнянні уявлень тренерів і майбутніх спеціалістів фізичної культури і спорту про ідеальний імідж тренера були виявлені деякі відмінності:

- між визнанням тренерами і майбутніми спеціалістами фізичної культури і спорту значимості авторитету як чинника, що сприяє ефективному вирішенню професійних функцій тренера, і недостатнім рівнем їх когнітивної і діяльнісної підготовленості в цих питаннях;

- між необхідністю врахування при побудові навчально-тренувального процесу особливостей соціально-очікуваного іміджу тренера і низьким рівнем знань тренерів і майбутніх спеціалістів даних переваг;

- між потрібним і реальним рівнем сформованості основ частин авторитету тренера в майбутніх спеціалістів фізичної культури і спорту.

3. Структура авторитету тренера являє собою сукупність таких компонентів:

- професійний (тренер-педагог) – ґрунтується на професійній компетентності тренера і розуміється як головний когнітивний компонент, підсистема професійної діяльності, система знань, що постійно розширюється й дозволяє виконувати професійну діяльність із високою

продуктивністю. Вона складається із єдності професіоналізму діяльності (якісна характеристика суб'єкту праці, яка відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність, різнобічність ефективних професійних навичок і вмінь, що дозволяє здійснювати діяльність з високою й стабільною продуктивністю) і професіоналізму особистості (якісна характеристика суб'єкта праці, яка відображає високий рівень розвитку професійно важливих й особистісно-ділових якостей, мотиваційну сферу і ціннісні орієнтації, спрямовані на прогресивний розвиток спеціаліста);

- особистісний (тренер-особистість) – який базується на ціннісних орієнтирах тренера, його загальній і професійній культурі, а також на сукупності професійно-значимих особистісних якостей.

Ціннісні орієнтири тренера являють собою стержньову освіту, яка визначає цілісність й активну позицію особистості і характеризує значення, якого людина надає тим чи іншим явищам оточуючого світу.

Культура тренера – це основа його професійної діяльності, яка дозволяє передавати юним спортсменам загальнолюдські цінності, знання і досвід, як у сфері суспільної життєдіяльності, так і у фізкультурно-спортивної діяльності. Її складовою є загальна і професійна культура тренера, його стиль діяльності, поведінки і спілкування.

Професійно значимі особистісні якості тренера складають сутність особистості тренера і визначають процес формування його авторитету в професійній діяльності;

- соціальний (тренер – вид діяльності) , який формується під впливом суб'єктивних і об'єктивних чинників, що впливають на побутову авторитету тренера в навчально-тренувальному процесі. Відображає соціальний статус тренера, його рольові позиції, імідж.

4. Кожен компонент авторитету тренера включає в себе когнітивний, мотиваційно-ціннісний і діяльнісний блоки:

- когнітивний (який сприяє розвитку в студентів системи науково-практичних знань у галузі побудови авторитетних відношень у навчально-

тренувальному процесі й за його межами, розумінню важливості спрямованості в тренера особистісного рівня авторитету для ефективної реалізації процесів навчання, виховання і соціалізації особистості юних спортсменів, а також оволодінню майбутніми спеціалістами основами авторитету);

- мотиваційно-ціннісний (який сприяє усвідомленню студентами значимості цілеспрямованого розвитку всіх компонентів авторитету, безперервного вдосконалення своїх «+», значимих особистісних і професійних якостей);

- діяльнісний (який дозволяє оволодіти системою практичних умінь і навичок планувати, будувати й аналізувати міжособистісні відносини в навчально-тренувальному процесі, формувати авторитет, піддавати аналізу конфліктні ситуації, знаходити шляхи їх вирішення; розвивати культуру мови, стилі діяльності, спілкування і поведінки, етикет і манери поведінки майбутніх спеціалістів; удосконалювати професійно-оправданий імідж на основі активної життєвої позиції).

5. Ефективність формування компонентів авторитету тренера в майбутніх спеціалістів забезпечується сукупність психолого-педагогічних умов, які включають у себе: облік індивідуальних особистісних особливостей студентів, диференційований підхід до формування авторитету студентів, проблемна організація навчального процесу, вдосконалення вмінь і навичок побудови міжособистісних взаємовідносин у навчально-тренувальному процесі, орієнтованість процесу професійної підготовки тренера та розвиток його загальної і професійної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Г. М. Социальная психология. Учебник для высших учебных заведений. Москва: Аспект Пресс, 2001. 384 с.
2. Андриади И. П. Авторитет учителя и процесс его становления: монография. Москва: МПГУ, 1997. 205 с.
3. Андриади И. П. Основы педагогического мастерства. Учебное пособие. Учебное пособие для студентов средних педагогических учебных заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 1999. 160 с.
4. Андриади И. П. Истоки становления авторитета учителя. Школа и производство, 2001, Выпуск 8. С. 2.
5. Афанасьев В. Г. Научное управление обществом. Москва, 1983
6. Бегидова С. Н., Иоакимиди Ю. А., Сельмидис Л. Ф. Педагогическая установка в профессиональной подготовке специалиста по физической культуре и спорту: детерминанты, процесс, условия. Майкоп: Адыгейский гос. ун-т, 2006. 127с.
7. Бегидова С. Н., Блиева Ф. И. Становление профессиональной субъектной позиции специалиста по физической культуре и спорту: Монография. Майкоп : изд-во АГУ, 2011, 156 с.
8. Березняк Е. Авторитет учителя: из чего он складывается. Учитель, 1997, Выпуск 3. С. 6.
9. Бобрик Т. З. Формирование педагогических ценностей будущих преподавателей физической культуры как социально-педагогическая проблема. Актуальные проблемы теории и методики физической культуры, спорта и туризма: материалы III Междунар. научно-практ. конф. молодых ученых. Минск, 2008. С 284-286.
10. Бодалев А. А. Психология личности. Москва: Изд-во Моск. ун-та. 1988. 188 с.
11. Вебер М. Избранные произведения. Москва: Просвещение, 1990.

295 с.

12. Волков И. П. О личном авторитете руководителя. Социальная психология личности. Москва: Знание, 1974. С. 77-87.

13. Волков Л. В. Теория и методика детского и юношеского спорта. Киев: Олимпийская литература, 2002. 244 с.

14. Волянюк Н. Ю., Бузнік А. І. Адаптаційний потенціал тренера-викладача. Молода спортивна наука України: зб. наук. праць. Львів, 2004. Випуск 8. Т. 4. С. 62-66.

15. Воробйов М. І., Петровська Т. В., Кравченко А. А. Психологічний супровід педагогічної діяльності викладача фізичного виховання у процесі його професійного становлення. Актуальні проблеми фізичної культури і спорту: зб. наук. праць. Київ, 2007. Випуск 13. С. 73-79.

16. Гершунский Б. С. Философия образования: учебное пособие для студентов высших и средних педагогических учебных заведений. Москва: Московский психолого-социальный институт, 1998. 432 с.

17. Глебова Л. С., Грякулова О. Д. Педагогический энциклопедический словарь. Москва: Большая Российская Энциклопедия, 2002. 527с.

18. Гоббс Т. Избранные произведения: в 2 т. Т. 1. Основы философии. Москва, 1964. 231 с.

19. Гогунув Е. Н., Мартьянов Б. И. Психология физического воспитания и спорта: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2000. 288 с.

20. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ, 1997. 375 с.

21. Григорьянц И. А. Психолого-педагогическое мастерство современного тренера-преподавателя. Спортивний психолог. 2006. Выпуск 1 (7). С. 4-8.

22. Денисова Л. В., Хмельницкая И. В., Харченко Л. А. Измерение и методы математической статистики в физическом воспитании и спорте:

учеб. пособие для вузов. Киев: Олимпийская литература, 2008. 127 с.

23. Деркач, А. А., Исаев А. А. Педагогическое мастерство тренера. Москва: Физкультура и спорт, 1981. 375 с.

24. Деркач А. А., Исаев А. А. Творчество тренера. Москва: Физкультура и спорт, 1982. 239 с.

25. Евсеев Ю. И. Физическая культура. 3-е изд. Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. 382 с.

26. Еремин О. В. Профессиональные и личностные качества преподавателя глазами студентов. Социально-профессиональное самоопределение студента физкультурного ВУЗа: материалы VIII Междунар. науч. сессии. Минск, 2005 С. 87-93.

27. Ершов А. А. Лидер и авторитет группы. Экспериментальная и прикладная психология. Ученые записки ЛГУ. 1971. С.11-16.

28. Здановская Э. А., Кожевникова Н. В., Чистяков В. А. Методические рекомендации по изучению предметасоциальная педагогика: метод. рекомендации СПбГУФК им. П. Ф. Лесгафта. Санкт-Петербург, 2006. 81 с.

29. Здановская, Э. А., Кожевникова Н. В. Словарь-справочник по социальной педагогике: учеб. пособие. Санкт-петербургская гос. акад. физ. культуры им. П. Ф. Лесгафта. Санкт-Петербург, 1998. 37 с.

30. Здравмыслов А. Г. Социология конфликта. Москва, 1995. 317с.

31. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 512 с.

32. Зозуля О. В. Уявлення студентів різних спеціальностей про образ викладача фізичної культури. Слобожанський науково-спортивний вісник: зб. наук. праць. Харків, 2007. Випуск 12. С. 344-348.

33. Жмарев Н. В. Управленческая и организаторская деятельность тренера. Киев: Здоров'я, 1980. 144 с.

34. Риторика [Текст]: учебник [под ред. Н. А. Ипполитова]. Москва: Проспект, 2009. 447 с.

35. Каплінський В. В., Асаулюк І. О. Основи виховної діяльності вчителя фізичної культури: навчальний посібник. Вінниця: ПП «ТД «Єдельвейс і К», 2014. 294 с.

36. Картузова А. А. Профессиональная деформация личности тренера как научный феномен. Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта: материалы конф. Донецк, 2007. Выпуск 11. С 49-53.

37. Киселев А. Г. Авторитет и сила власти. Менеджмент в России и за рубежом. 2000. Выпуск 2. С.35-42.

38. Киселев Ю. В. К вопросу о понятии авторитета как категории социологии. Некоторые вопросы развитого социализма. Донецк, 1980. С. 116-123.

39. Ковалев А. Г. Психология личности: учебное пособие. 3-е издание, переработанное и дополненное. Москва: Просвещение, 1970. 391 с.

40. Ковальчук Г. П., Присакар В. В., Стасюк І. І. Педагогічна майстерність і професійне самовдосконалення вчителя фізичної культури: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2018. 160 с.

41. Коломейцев Ю. А. Социальная психология спорта: учебно-метод. пособие. Минск: БГПУ, 2005. 292 с.

42. Кондратьев М. Ю. Взаимосвязь авторитета личности и авторитета роли учителя. Вопросы психологии, 1987. Выпуск 2. С. 99.

43. Кондратьев М. Ю. Слагаемые авторитета. Москва: Знание, 1988. 80 с.

44. Коренберг В. В. Спортивная метрология: словарь-справочник: уч. пособие. Москва: Советский спорт, 2004. 340 с.

45. Корх А. Я. Тренер: деятельность и личность: учеб. пособие. Москва: Терра-Спорт, 2000. 120 с.

46. Костюкевич В. М. Дипломна робота: структура, зміст, методика

написання. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2005. 213 с.

47. Костюкевич В. М. Спортивна метрологія: навчальний посібник для студентів факультетів фізичного виховання педагогічних університетів. Вінниця: «Вінниця, ВДПУ», 2001. 183 с.

48. Кравченко А. А. Інтерперсональна поведінка особистості спортивного педагога як показник наявності професійних деформацій. Молода спортивна наука України: зб. наук. праць. Львів, 2009. Випуск 13. Т. 2. С. 64-71.

49. Кузьмин Е. С., Семенова В. Е. Коллектив. Личность. Общение: словарь социально-психологических понятий. Львов: Лениздат, 1987. 143 с.

50. Ледяев В. Г. Власть: Концептуальный анализ. Москва: Рос. полит. Энциклопедия, 2001. 384с.

51. Ледовских В. С. Работа тренера с трудным ребенком: лекція [под ред. проф. В. А. Таймазова]. Санкт-петербургская гос. акад. физ. культуры им. П. Ф. Лесгафта. Санкт-Петербург, 1998. 45 с.

52. Липсиц И. В. Не повторить ошибок: практические советы руководителю. Москва, 1998. 231 с.

53. Лубышева, Л. И. Социология физической культуры и спорта: учеб. пособие для студ. вузов. Москва: Академия, 2001. 238 с.

54. Масальгин Н. А. Математическо-статистические методы в спорте. Москва: Физкультура и спорт, 1991. 199 с.

55. Матвеев Л. П. Общая теория спорта и ее прикладные аспекты. Москва, 2001. 295 с.

56. Михайлова Т., Морозов А., Кузьменко А. Исследование социально-психологических аспектов деятельности тренера как фактор подготовки спортивного педагога. Социально-профессиональное самоопределение студента физкультурного ВУЗа: материалы VIII Междунар. науч. сессии. Минск, 2005. С. 35-42.

57. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу. Київ: Центр

учбової літератури, 2007. 448 с.

58. Омаров А. М. Менеджмент. Управление - древнейшее искусство, новейшая наука: учебник. Москва: ЗАО «Издательство «Экономика», 2009. 638 с.

59. Паркинсон С. Искусство управления. Москва, 1990. 94 с.

60. Педагогічний енциклопедичний словник [гол. ред. Б. М. Бім-Бад]. Москва: Велика Рос. Енциклопедія, 2002. 324 с.

61. Педагогический словарь: В 2-х т. [гл. ред. И. А. Каиров] Академия педагогических наук. Москва: Из-во академии пед. наук, 1960.

62. Петровська Т. В. Майстерність спортивного педагога: навч. посіб. Київ: НУФВСУ, вид-во «Олімп. л-ра», 2015. 184 с.

63. Петровська Т. В., Картузова А. А. Види професійних деформацій тренера-викладача з позиції інтерперсональної поведінки. Теорія і методика фізичного виховання. 2011. Випуск 2. С. 114-117.

64. Петровська Т. В., Проценко Г. В. Інтерперсональна поведінка тренера та успішність змагальної діяльності спортсменів-підлітків. Соціальна психологія. 2005. Випуск 5. С. 46-54.

65. Петровская Т. В. Мастерство спортивного педагога. Київ: «ЧПП», 2004. 104 с.

66. Петровская Т. В., Проценко Г. В. Определение личностно-ориентированного стиля общения тренера в процессе тренировочной и соревновательной деятельности волейболисток-подростков. Междунар. науч-практ. конф. «Рудиковские чтения». Ростов-на-Дону, 2008. С. 196-198.

67. Писаренко В. И., Писаренко И. Я. Педагогический авторитет [учителя]. Педагогическая этика. Минск, 1986. С. 88-95.

68. Платонов К. К. О системе психологии. Москва: «Мысль», 1972. 216 с.

69. Рапацевич Е. С. Современный словарь по педагогике. Минск: Современное слова, 2000. 928 с.

70. Регуш Л. А. Психология прогнозирования: успехи в познании будущего. Санкт-Петербург, 2003. 352 с.

71. Савова М. Р. Методика обучения культуре риторической аргументации. Начальная школа плюс До и После. 2014, Выпуск 3. С. 33-39.

72. Савова М. Р. Риторика – техне, наука или искусство? (опыт размышления над трудами А. Ф. Лосева). Риторика и культура речи в современном научно-педагогическом процессе и общественно-коммуникативной практике: сборник материалов XXI Международной научной конференции по риторике 1-3 февраля 2017 г. отв. ред. В. И. Аннушкин. Москва, 2017. С. 385-391.

73. Сафонов В. К. Агрессия в спорте. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербург.ун-та, 2003. 153 с.

74. Сидоров А. А. Педагогика: учеб. пособие. Москва: Академия, 2000. 295с.

75. Сыманюк Э. Э. Профессиональные деструкции педагога: методология, теория и практика. Екатеринбург: Изд-во Урал. Гос. Пед. ун-та, 2007. 307 с.

76. Сыманюк Э. Э. Психологические барьеры профессионального развития личности: учеб.-метод. пособие [под ред. Э. Ф. Зеера. М.]. Моск. психол.-социал. ин-т, 2005. 252 с.

77. Столяренко Л. Д. Основы психологи. Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. 672 с.

78. Столяров В. И. Философия и социология спорта в XXI веке. Теория и практика физической культуры. 2000. Выпуск 6. С. 46-50.

79. Труднев А. В. Личность тренера как ведущее условие модернизации педагогического образования. Материалы междунар. науч. конф. «Рудиковские чтения». Москва, 2004. С. 103-105.

80. Тукачев Ю. А. Профессиональный опыт специалиста как предмет психологического исследования. Материалы XI междунар. науч. конф.

«Ломоносов-2004». Т. 3. Психология: социология: юридические науки. Москва: Изд-во МГУ, 2004. С. 174-175.

81. Ушко Ю. Д. Формирование основ авторитета тренера-преподавателя в процессе профессиональной подготовки (на примере футбола): автореф. дис... канд. пед. наук. 13.00.08. Теория и методика профессионального образования. Майкоп, 2007. 27 с.

82. Федотова Г. А., Игнатъева Е. Ю Технологии профессионального образования: учеб. пособие. Великий Новгород: Изд-во Нов. ГУ им. Ярослава Мудрого, 2010. 142 с.

83. Хазова С. А. Акмеологическая направленность личности как детерминант развития конкурентоспособности. Гуманитарные и социальные науки. 2011. Выпуск 2. С. 198-205.

84. Хазова С. А., Бегидова С. Н., Ахтаов Р. А. Акмеологическая направленность личности как профессионально значимое качество будущих спортивных педагогов. Научно-методический электронный журнал «Концепт». 2017. Т. 17. С. 11-21.

85. Хазова С. А. Развитие конкурентоспособности специалистов по физической культуре и спорту в процессе профессиональной подготовки: Монография. Майкоп, 2011. 371 с.

86. Холодов Ж. К., Кузнецов В. С. Теория и методика физического воспитания и спорта: учеб. пособие. Москва: Академия, 2000. 480 с.

87. Якимов А. М. Основы тренерского мастерства. Учебно-методическое пособие. Москва: Спорт, 2015. 176 с.

88. Якушева С. Д. Авторитет преподавателя ВУЗа. Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологи: сб. ст. по матер. X междунар. науч.-практ. конф. Часть I. Новосибирск: СибАК, 2011. С. 54-58.